

Received: 2022-10-28

Revised: 2022-11-27

Accepted: 2022-12-20

พระสงฆ์และปฤชน ผู้ปะปนกับเดรัจฉานวิชา

MONKS AND COMMONERS WHO MIXES WITH THE DEPRAVED KNOWLEDGE.

1.ชวนพิศ นกตาศัย

2.Chuanpit Napatasai

สังกัด 1.มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Affiliation 1.Mahamakut Buddhist University

*Corresponding Author E-Mail: napatasai@gmail.com

บทคัดย่อ

ในกิมพิลาสูตร พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว ศาสนาถูกกระทบกระทั่งจนเกิดความเสื่อมลงของพระพุทธศาสนา และในปัจจุบัน ชาวพุทธกลุ่มหนึ่งรู้สึกวิตกห่วงใยในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ต่างก็พยายามจะเพ่งโทษไปที่สิ่งที่ไม่ชอบใจว่าเป็นเหตุให้ศาสนาเสื่อม อันมีทั้งเหตุจากภายนอกและเหตุจากภายในศาสนาเราเอง ซึ่งเหตุภายนอกเป็นเรื่องยากที่จะควบคุม แต่เหตุภายในศาสนา ชาวพุทธทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาในส่วนที่สามารถทำได้ ชาวพุทธควรสนใจประเด็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนาที่เกิดจากคนในศาสนาเราเอง อันได้แก่ เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา มีเดรัจฉานวิชาเป็นเหตุหนึ่งของความเสื่อม สาเหตุที่พระสงฆ์และชาวบ้านมีศรัทธาในเดรัจฉานวิชา ส่งผลให้ยังมีเหตุผลที่ยังต้องมีเดรัจฉานวิชาในวิถีของชาวพุทธ ดังนั้นชาวพุทธก็ยังคงเกี่ยวข้องกับเดรัจฉานวิชา แล้วเราควรอยู่กับวิชาที่พระพุทธเจ้าไม่สนับสนุนนี้อย่างไร

ทรรศนะจากบทความนี้ จะเป็นแง่คิดให้ผู้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ทบทวนและพิจารณาว่า พุทธบริษัททั้งหลายควรจะทำอะไรต่อไป เพื่อให้ตัวเองและบทบาทหน้าที่กลายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ศาสนาพุทธเสื่อมสั่นลงในเร็ววัน แม้กฎไตรลักษณ์จะสอนให้ยอมรับการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แต่เวลานี้ยังไม่ใช่วินาทีที่พระพุทธศาสนาถึงเวลาดับสูญ เหล่าชาวพุทธที่ดียังคงต้องช่วยกันปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: 1.พระสงฆ์; 2.ปฤชน; 3.เดรัจฉานวิชา

ABSTRACT

In the Kimpila Sutra Buddha said that After the Buddha's death Religion was affected until the decline of Buddhism. And in the present A group of Buddhists were concerned about the situation with Buddhism. They all try to focus on what they don't like that causes religion to decline. Which are both external and internal causes of our own religion which external causes are difficult to control but within religion All Buddhists have a duty to help protect Buddhism in whatever way they can. Buddhists should study the issue of the decline of Buddhism caused by people in their own religion, which are the causes of the decline of Buddhism. There is a beast skill that is one of the causes of decline. The reason why monks

and villagers have faith in Depraved Knowledge As a result, there is still a reason to still have Depraved Knowledge in the Buddhist way. Therefore, Buddhists still have to deal with Depraved Knowledge. And how should we live with this subject that the Buddha did not support?

Opinions from this article It will be a point of view for those involved in the decline of Buddhism, including monks, nuns, churchgoer, and churchwoman to review and consider whether What should Buddhist companies do next? In order not to let oneself and one's role become a part of the decline of Buddhism in the near future Although the Three Characteristics teaches us to accept the arising, existing, and extinguished, but this time is not the period when Buddhism is at the time of its extinction. Good Buddhists still have to help protect and preserve Buddhism.

Keyword: 1.Monks; 2.Degenerate religion; 3.Depraved Knowledge

บทนำ

ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ชาวพุทธทั้งหลายวิตกทุกข์ร้อน เมื่อเกิดกรณีใด ๆ ที่ส่งผลต่อความรู้สึกไม่มั่นคงต่อการตั้งอยู่ของพระศาสนา โดยเฉพาะการละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ ที่มีความถี่มากขึ้น ซึ่งเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันถึงความเสื่อมของพระพุทธศาสนาไทย ซึ่งเรื่องที่พระสงฆ์ได้กระทำความผิดพลาดไปมีทั้งที่เป็นการทำผิดพระธรรมวินัยและผิดกฎหมายด้วย ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ฉันท์ชู้สาวกับสีกา การมั่วสุมทางเพศกับผู้ชายหรือการที่พระสงฆ์เสพหรือค้ายาเสพติด และที่เกิดขึ้นเป็นอาฉิน คือการที่พระสงฆ์ประพฤติตนและวางตนไม่เหมาะสมแก่ฐานานุกรมของสงฆ์ กรณีพระตุตเถรแต่ัว ตลอดจนการใช้ถ้อยคำหยาบ หรือภาษาหยอกเย้าคนที่สนใจในสื่อโซเชียล อย่างไม่คำนึงถึงสขงจิวัรที่นุ่งห่มกายอยู่ พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนทำให้ศาสนาพุทธมัวหมอง และชาวพุทธส่วนหนึ่งท้อแท้จนเสื่อมความศรัทธาลง

แต่ชาวพุทธอีกส่วนหนึ่ง ที่พยายามปกป้อง ประคับประคองพระพุทธศาสนา ได้หันกลับมาพิจารณาถึงความเสื่อมของศาสนาว่าเกิดจากอะไร มีสภาพความเสื่อมอย่างไรและเราควรวางท่าทีอย่างไรต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ก่อนอื่นเราควรต้องทราบว่พระพุทธศาสนาของเราจะเสื่อมลงได้ด้วยเหตุใดบ้าง ดังจะได้กล่าวถึง ต่อไปนี้

1. เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ) (2556) ได้เรียบเรียงบทความเรื่อง “ทำไมพระพุทธศาสนา จึงเสื่อมไปจากอินเดีย” ในภาพรวมของเหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาตั้งแต่เดิมมา มองแบบกว้างๆ พอจะแบ่งเหตุแห่งความเสื่อม 2 ส่วน คือ ความเสื่อมจากภายนอก และความเสื่อมจากภายในศาสนาเราเอง

ความเสื่อมจากภายนอก คือภัยจากภายนอก อันเกิดจากการมั่งร้ายของศาสนาอื่น เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังตัวอย่างครั้งสำคัญ ได้แก่การมั่งร้ายของพวกพราหมณ์ การทำลายล้างของกษัตริย์นอกพระพุทธศาสนา และการทำลายล้างของพวกมุสลิม

ความเสื่อมจากภายใน คือความเสื่อมของศาสนาที่เกิดจากการกระทำของชาวพุทธเอง ทั้งนักบวชและฆราวาส ซึ่งนอกจากความรู้ความเข้าใจในพระธรรมมีน้อยแล้วยังขาดความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป จึงได้ทำในสิ่งที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของศาสนา

หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี (2518) ได้กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์สาวกของพระองค์ประพฤตินอกกริตนอรอยอันไม่เหมาะสมแก่สมณศากยบุตร จึงเรียกว่า “เสื่อม” มาตอนหลัง ถึงพระเทวทัตซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระองค์แท้ ๆ คิดจะปฏิวัติพระองค์เอาตัว ๆ หลังจากพระองค์นิพพานไปแล้วก็มีการทำสังคายนาขึ้นหลายครั้ง อันหมายถึงการแก้ไขความเสื่อมในพระธรรมวินัยนั่นเอง

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงมูลเหตุที่ทำให้พระศาสนาเสื่อม เพราะพระสัทธรรมเลอะเลือน ในกัมปิลาสูตรสรุปได้ดังนี้ (พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2556)

- 1) พวกภิกษุเล่าเรียน สูตรอันถือกันมาผิด ด้วยบพพยัญชนะ และความหมายอันคลาดเคลื่อน.
- 2) พวกภิกษุ เป็นคนว่ายาก ไม่อดทน ไม่ยอมรับคำตักเตือน โดยความเคารพหนักแน่น.
- 3) พวกภิกษุที่เป็นพหูสูตร คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธวจนะ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้เอาใจใส่บอกสอนใจความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่น ๆ เมื่อท่านเหล่านั้น ล่วงลับดับไป สูตรทั้งหลายก็เลยขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) ไม่มีที่อาศัยสืบไป.
- 4) พวกภิกษุชั้นเถระ ทำการสะสมบริกขาร ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา เป็นผู้นำในทางทรมาน ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวก ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งในสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง ผู้บวชภายหลังได้เห็นพวกเถระเหล่านั้นทำแบบแผนเช่นนั้นไว้ ก็ถือเอาเป็นแบบอย่าง

พระพุทธองค์ทรงย้ำเสมอว่า พระพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญจนหายไปนั้น มีเหตุสำคัญเกิดจากพุทธบริษัท 4 ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา จึงเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกคน ต้องร่วมกันรับผิดชอบ ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา เพื่อให้ลูกหลานได้ยึดเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกต่อไป ถ้าคำสอนของศาสดาไม่มีคนนำมาปฏิบัติ ก็ย่อมเสื่อมไปเป็นธรรมดา คนส่วนมากมักเคารพเลื่อมใสในครูบาอาจารย์ มากกว่าพระธรรม เท่ากับว่าเห็นสาวกภาสิตประเสริฐกว่าตถาคตภาสิต

ภัยภายในส่วนหนึ่ง เกิดขึ้นจากพุทธบริษัททั้งสิ้นโดยตรง ดังเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในอินเดีย ในยุคเสื่อมของพระพุทธศาสนาที่มีสาเหตุจากการที่นิกายมหายาน เจริญแพร่หลายขึ้นในอินเดีย ทำให้ปริมาณพุทธศาสนิกชนมีมากขึ้น แต่คุณภาพของศาสนิกกลับเสื่อมลง พอถึงพุทธศตวรรษที่ 13 มหายานในอินเดียเหลือแต่เพียงการบูชาพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย มีการสวดอ้อนวอนและการประกอบพิธีกรรมอันอลังการ โดยมหายานได้แต่งเรื่องความเชื่อเก่า ๆ แต่โบราณขึ้น เป็นจำนวนมาก. ชาวพุทธมหายานในสมัยนั้น จึงขยับเข้าใกล้ลัทธิลัทธิฮินดูมากขึ้น จนในที่สุด ได้ทำลายความแตกต่าง ระหว่างพุทธศาสนา มหายานและลัทธิฮินดูลง ฆราวาสในอินเดียยุคนั้นมองไม่เห็นความแตกต่าง ในการบูชาพระพุทธเจ้ากับพระวิษณุ และพระอวโลกิเตศวร กับพระศิวะ และนางดารากับนางปารวตี (ชายาพระศิวะ)

อีกทั้งการปรากฏของลัทธิตันตระนั้น ได้ทิ้งหลักธรรมแท้ ๆ ของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ ไปเกือบหมด มีแต่การยกย่องเวทมนตร์ อาคมขลัง พิธีมหาลาภ พิธีลงเลขเสกเป่าต่าง ๆ ซึ่งเรื่องไสยศาสตร์ และเรื่องกามศาสตร์ของลัทธิตันตระกับฮินดูนั้น มีลักษณะที่เหมือนกัน.

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทหรือนิกายนั้น หลักจริยธรรมขั้นมูลฐานและหลักธรรม ที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ ถูกเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง จนเป็นสัทธรรมปฏิรูป (พระธรรมปลอม) เช่น ตัณหา ซึ่งถือกันว่าเป็นตัวอภิสมาสมุทัยที่ต้องควบคุมไม่ให้มันเกิดขึ้นนั้น พวกวัชรยาน ถือว่าตัณหานั้นคือสิ่งที่ดี ถูกต้อง เป็นสื่อกลางให้เกิดความเจริญในจิตใจขึ้นมา

ในเรื่องของพระนิพพาน ต้องฝึกฝนปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น ต้องเข้าถึงโดยศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยอริยมรรคมืองค์แปดนั้น พวกวัชระยานกลับกล่าวว่า เข้าถึงได้ด้วยการเสพกามอันศักดิ์สิทธิ์ และวัชระยานถือว่าเมถุนธรรมนั้นแหละเป็นบรมสุข สัทธรรมปฏิรูปในนิกายวัชระยานนี้เป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมหายไป

2. เจริญงานวิชา คือเหตุหนึ่งของความเสื่อม

เมื่อได้ยินคำว่า “เจริญงาน” คนทั่วไปจะรับรู้ว่าเป็นคำดี โดยเทียบว่าเป็นสัตว์ ถือว่าเป็นคำดีที่รุนแรงมาก คนทั่วไปจึงรู้สึกกลับกับคำว่าเจริญงาน เมื่อค้นหาความหมายของคำนี้ โดยอรรถถาจริง ๆ ก็จะได้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องอีกหลายประเด็น ดังได้รวบรวมคำอธิบายความหมายของคำนี้ ที่เข้าใจไม่ยาก ไม่ซับซ้อน แต่ครอบคลุมคำนิยามได้ครบถ้วนและเชื่อมโยงกับประเด็นทางพระวินัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

นิยามและความหมายของเจริญงาน

คำว่าเจริญงาน เป็นคำสามัญที่ใช้กันทั่วไป คำนี้มาจากคำว่า “ติรจฺจน” “ติรจฺจนาน” ซึ่งคำว่า “ติรจฺจน” เป็นคำกริยาวิเศษณ์ในภาษาบาลี หมายถึง ขวาง ไปผิด ไปขวาง คำว่า “ติรจฺจนาน” หรือ “ติรจฺจนาน” หมายถึง ผู้ไปขวาง (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตนิก, 2546) และ ยังหมายถึงสัตว์ที่มีมนุษย์ซึ่งมีร่างกายเจริญเติบโตไปตามขวาง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ดังนั้น “ติรจฺจนานวิชา” หรือ “ติรจฺจนานวิชา” จึงหมายถึง ความรู้อันต่ำทรามที่พระวินัยห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเรียน (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตนิก, 2546) เพราะเป็นวิชาที่ขวาง (พระธรรมกิตติวงศ์, 2551) คือความรู้ที่ขวางต่อการบรรลุมรรคผลและพระนิพพาน ด้วยเป็นวิชาที่ทำให้หมกมุ่น เพลิดเพลิน ยึดติด ทำให้เกิดความลุ่มหลงมกมาย ไม่ใช่ปัญญา ไม่ใช่เหตุผล เป็นเหตุให้เสียเวลาไม่ประกอบภารกิจการงานที่อันพึงทำตามพระธรรมวินัย ติรจฺจนานวิชาได้แก่ความรู้ในการทำเสน่ห์ ความรู้เรื่องทำนายทายทัก ความรู้เรื่องวิธีและเวทมนต์ที่จะทำให้คนถึงวิบัติ เป็นหมอผี หมอดู หมองู หมอยา ทำพิธี บวงสรวง บนบาน แก่บน เป็นต้น เมื่อเรียนหรือใช้ปฏิบัติ ตนเองก็หลงเพลิดเพลินหมกมุ่น และส่วนมากทำให้ผู้คนลุ่มหลงมกมาย ไม่เป็นอันปฏิบัติกิจหน้าที่ตามควร โดยเฉพาะพระภิกษุ ไม่มีเวลาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม การงดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยติรจฺจนานวิชาเป็นศีลของภิกษุตามหลักมหาศีล ศีลนี้สำเร็จด้วยการปฏิบัติตามสิกขาบทในพระวินัยปิฎกข้อที่กำหนดแก่ภิกษุทั้งหลายมิให้เรียน มิให้สอนติรจฺจนานวิชา (วินย. 7/183-184/71) และแก่ภิกษุณีทั้งหลายเช่นเดียวกัน (วินย. 3/322/177 และ วินย. 3/325/178 และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

เกริก อัครชีโนเรศ (2554) ได้กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ติรจฺจนานวิชานั้นดูเหมือนไม่เกี่ยวกับธรรมของภิกษุ ท่านได้สรุปเป็นประเด็นใหญ่ให้เห็นชัดเจนไว้ดังนี้

- 1) ความรู้ในการทำเสน่ห์ เพื่อให้ชายหญิงรักกัน
- 2) ความรู้ในการทำให้นั่นผู้หนึ่งถึงความวิบัติ
- 3) ความรู้ในทางใช้ภูตผีอวดฤทธิ์เดชต่าง ๆ
- 4) ความรู้ในทางทำนายทายทัก เช่น รู้หย่ว่าจะออกอะไร
- 5) ความรู้อันจะนำให้หลงมกมาย เช่น หุงปรอทให้มีอิทธิฤทธิ์ หุงเงินหรือทองแดงให้เป็นทอง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2539) กล่าวว่า ความรู้เหล่านี้จัดเป็นติรจฺจนานวิชา เพราะเป็นความรู้ที่เขาสงสัยว่าลวงหรือหลง ไม่ใช่ความจริง ผู้บอกเป็นผู้ลวง ผู้เรียนก็เป็นผู้ลวงเพื่อจะลวง

หรือเป็นผู้หลงมกมาย พระสูตรตันตปิฎก จัดให้เรื่องของไตรจณานวิชานี้อยู่ในหมวดมหาศีล หมายถึงศีลที่เป็นหลักความประพฤติของพระภิกษุ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) โดยพระพุทธเจ้าตรัสแจกแจงไว้ในพระสูตร ปรากฏในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ทั้ง 13 สูตร มีสาระเหมือนกันหมด

ไตรจณานวิชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

คัมภีร์พระวินัยปิฎก มีเนื้อหาที่กล่าวถึง ไตรจณานวิชาในภิกขุณีวิวัฏฐ และจุลวรรค ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีเรียนหรือสอนไตรจณานวิชา หากรูปใดล่วงละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ รวมถึงพระวินัยที่ห้ามสอนและเรียนโลกายัต (โลกายัต หมายถึง ตติยศาสตร์ คือ ศาสตร์ของพวกเจ้าลัทธิต่าง ๆ (ดูเพิ่มที่ วิ.อ.3/286/317) หากละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ

รายชื่อไตรจณานวิชาที่ระบุไว้ในมหาศีล ที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร และสามัญญผลสูตร แบ่งเป็น 7 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 ได้แก่ ทำนายนัดนี้ อวัยยะ ต่าหนิ โขกลาง ฝั้น ลักษณะ หนุกัดผ้า การทำพิธีบูชาไฟ เบิกแว่นเวียนเทียน ชัดแกลบบูชาไฟ ชัดราบูชาไฟ ชัดข้าวสารบูชาไฟ เติมน้ำมันบูชาไฟ เติมน้ำมันบูชาไฟ ฟันเครื่องเช่นบูชาไฟ พลักรรมด้วยเลือด วิชาต่าง ๆ ดังนี้ ดูอวัยยะ ดูพื้นที่ การปกครอง ทำเสน่ห์ เวทมนต์ไล่ผี ตั้งศาลพระภูมิ หมอญ พิช แมงป่อง หนู เสี่ยงนก เสี่ยงกา ทายอายุ ป้องกันลูกศร เสี่ยงสัตว์ร้อง

หมวดที่ 2 ได้แก่ ทำนายนลักษณะสิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ แก้วมณี ผ้า ไม้พลอง ศาสตรา ดาบ ศร ธนู อาวุธ สตรี บุรุษ เด็กชาย เด็กหญิง ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า กระบือ โคอุสภะ โคสามัญญ แพะ แกะ ไก่ นกกระทา เหี้ย ตุ่มหู เต่า มฤค

หมวดที่ 3 ได้แก่ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักเสด็จหรือไม่เสด็จ พระราชาในอาณาจักรทรงยกทัพมาประชิด พระราชาในอาณาจักรจักทรงล่าถอย ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชาในอาณาจักร ความปราชัยจักมีแก่พระราชนอกอาณาจักร ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชนอกอาณาจักร ความปราชัยจักมีแก่พระราชาในอาณาจักร พระราชาองค์นี้จักทรงชนะ พระราชาองค์นี้จักทรงพ่ายแพ้

หมวดที่ 4 ได้แก่ พยากรณ์ว่าจักมีจันทรคราส สุริยคราส นักษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จักโคจรถูกทางหรือผิดทาง ดาวนักษัตรจักโคจรถูกทางหรือผิดทาง จักมีอุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้าย ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักขึ้นตกมัวหมอง แจ่มกระจ่าง จันทรคราส สุริยคราส หรือนักษัตรคราส จักมีผลอย่างนี้ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือดาวนักษัตรโคจรถูกทางจักมีผลอย่างนี้ โคจรผิดทางจักมีผลอย่างนี้ อุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้าย จักมีผลอย่างนี้ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรตก มัวหมอง แจ่มกระจ่าง จักมีผลอย่างนี้

หมวดที่ 5 พยากรณ์ว่าฝนจะดี ฝนจะแล้ง จะหาอาหารได้ง่าย จะหาอาหารได้ยาก จะมีความสงบร่มเย็น จะมีภัย จะมีโรค จะไม่มีโรค การคำนวณด้วยวิธีนับนิ้ว (มุททา) การคำนวณด้วยวิธีคิดในใจ (คณนา) การคำนวณด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตา (สังขาน) วิชาฉันทลักษณ์และโลกายตศาสตร์

หมวดที่ 6 ได้แก่ ให้ฤกษ์มงคลต่างๆ เช่น ฤกษ์วิวาหมงคล เริ่ดหมอน หย่าร้าง รวบรวมทรัพย์ ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ ทำให้สิ้นเชิง ทำให้คงแข็ง ทำให้มีอสนี ทำให้คงสัน ทำให้หุ้อ เป็นหมอดูถูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำท้าวลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พนไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ

หมวดที่ 7 ได้แก่ ทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน พิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมันต์ รตนน้ำมันต์ พิธีบูชาไฟ ประยาสารอก ยาถ่าย ยาแก้โรคลมตีขึ้นเบื้องบน ยาโรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยานัตถุ ยา

หยอดตา ยาป้ายตา เป็นหมอตา หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก (กุมารเวช) การให้สมุนไพรและยา การใส่ยาแล้ว
ล้างออกเมื่อโรคหาย

กล่าวโดยสรุป ได้ว่า สารของ มหาศีล แบ่งเป็น 7 ข้อใหญ่ ดังนี้

- 1) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกทำนายทายทัก ทำพิธีเกี่ยวกับโชคกลาง เสกเป่า หมอดู หมอฮู หมอผี
- 2) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกทายลักษณะคน ลักษณะสัตว์
- 3) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกดูฤกษ์ ดูชัย
- 4) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกทำนายจันทรคราส สุริยคราส อุกกาบาต นักษัตริย์ที่ผิดแปลกต่างๆ
- 5) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกทำนายชะตาบ้านเมือง เรื่องฟ้าฝน ภัยโรค ภัยแล้ง ภัยทุพภิกข
- 6) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกให้ฤกษ์ยาม แก่เคราะห์ เป็นหมอเวทมนต์ ทรงเจ้า บวงสรวง สู่ขวัญ
- 7) ให้เว้นจากมิฉฉาชีพ จำพวกทำพิธีบนบาน แก่บน ตั้งศาล ปลุกเรื่อน บำบวงเจ้าที่ บูชาไฟ

รวมทั้งเป็นหมอยา หมอผ่าตัด

จะเห็นได้ว่า “มหาศีล” ทั้งหมดนี้ เน้นศีลด้านที่จัดเป็นอาชีวนิเวศศีล และที่ตรัสรายละเอียดไว้มาก
ในพระสูตรกลุ่มนี้ น่าจะเป็นเพราะทรงมุ่งให้เห็นวิถีชีวิต และลักษณะความประพฤติของพระภิกษุใน
พระพุทธศาสนาที่แตกต่างจากสภาพของนักบวชมากมายในสมัยนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),
2551)

เจริญงานวิชาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้ มีในเกือบทุกหมวด และกระทำโดยพระภิกษุอย่าง
เปิดเผย ซึ่งวิชาเจริญงานเหล่านี้ ถูกพัฒนารูปแบบใหม่ตอบสนองความต้องการของชาวพุทธที่ต้องการพึ่งพิงสิ่ง
ภายนอกโดยกระทำเจริญงานวิชาเหล่านี้ จะพบว่าในสื่อโซเชียลมีการโฆษณาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยซื้อ
โฆษณาจากเจ้าของสื่อเช่น เฟซบุ๊ก เพื่อให้การตลาดได้ผลจากการประมวลผลของโปรแกรมที่เจาะเข้าถึงกลุ่ม
ผู้บริโภค และการโฆษณาผ่านหน้าสื่ออินเทอร์เน็ตส่วนบุคคล หรือของวัด ซึ่งเป็นที่น่ากังขาในหมู่ชาวพุทธที่รู้
พระธรรมวินัย ว่าภิกษุเหล่านี้กำลังกระทำเจริญงานวิชาเหล่านั้นทราบหรือไม่ว่าตนเองกำลังละเมิดพระวินัย
อย่างชัดเจน แม้จะอ้างว่าทำเพื่อหาทุนดูแลบำรุงพระศาสนาที่พึ่งไม่ขึ้น เป็นเหตุผลที่ไม่สมควรนำมาอ้าง เพื่อ
พยายามทำให้ยอมรับว่าเจริญงานวิชาที่ตนได้กระทำไป เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนามากกว่าเป็นโทษ
นับว่าเป็นมิฉฉาธิกฐิโดยไม่รู้ตัว

3. พระสงฆ์และชาวบ้านที่ศรัทธาในเจริญงานวิชา

ปรากฏการณ์โฆษณากิจกรรมเจริญงานวิชา มีให้เห็นบนสื่อโซเชียลบ่อยครั้ง จนเป็นเรื่องปกติไปแล้ว
เช่นการโฆษณาจุดประทีบ หรือจุดเทียนบูชาของหลายวัด ที่ซื้อโฆษณาผ่านเฟซบุ๊ก เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ที่มี
ความต้องการสืบทอดา สวดเคราะห์ รับโชค ตามความเชื่อ เมื่อมีผู้ร่วมทำบุญมากเกิดกระแสความนิยมใน
บุญออนไลน์ จึงเกิดการเลียนแบบวิธีการระดมทุนของหลายวัด เช่น จัดกิจกรรมให้บูชาเทียน หรือประทีบ ชด
ละ 299 บาท โดยให้ผู้ทำบุญแจ้งความประสงค์และโอนเงินผ่านบัญชีธนาคารของวัด โดยโฆษณาว่า เพื่อนำไป
จัดสร้างเสนาสนะของวัด ซึ่งบางวัดก็จัดเป็นประจำ นอกจากจุดเทียน จุดประทีบ อาบน้ำมนต์ ยังมีการจัดสร้าง
เครื่องรางของขลังให้บูชาเป็นพิธีกรรมปกติที่ทางวัดให้บริการแก่ผู้ที่มาวัดเพื่อพึ่งพาในสิ่งเหล่านี้

หากมีผู้สนใจเสาะแสวงหาสิ่งเหล่านี้ เมื่อเข้าไปค้นหาในสื่อโซเชียลก็จะพบแหล่งให้บริการเป็นวัด
หลายวัดทั่วประเทศไทย ทั้งเรื่องการทำเสน่ห์ เมตตามหานิยม ซึ่งเกินเลยกิจของสงฆ์ไปมาก แต่ก็กิจกรรม
ที่สร้างรายได้และชื่อเสียงของพระภิกษุวัดนั้น ภิกษุที่ทำการกิจกรรมเหล่านี้ เริ่มเปิดเผยมากขึ้นด้วยการซื้อสื่อ
โฆษณาบนสื่อออนไลน์ และมีโฆษณาขายบนร้านค้าออนไลน์ เช่น SHOPEE และ LAZADA เพียงใช้คำค้น

ตามสิ่งที่ต้องการก็จะพบโฆษณาขึ้นมาแล้ว จัดกิจกรรมเหล่านี้เป็นระยะ และมีหลายวัดที่เริ่มทำกิจกรรม เติร์จฉานวิชาเลียนแบบกันมากขึ้น ซึ่งค้นหาได้ในสื่ออินเทอร์เน็ตทั่วไป

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

ดลฤดี แก้วนาถ (2558) กล่าวถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาโดยเหตุที่มาจาก พฤติกรรมพระสงฆ์ สังคมไทยเป็นสังคมพุทธหากพระสงฆ์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เปี่ยมต้นแบบ หรือผู้ที่เผยแผ่ พระพุทธศาสนา ผู้ที่คอยอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติแต่คุณงามความดี ละเว้นความชั่ว มิได้เป็น แบบอย่างที่ดีแล้วพุทธศาสนาก็จะกลายเป็นเพียงนามธรรม หรือเป็นเพียงวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย พระสงฆ์เป็นบุคคลที่จะทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้นหรือน้อยลงได้ เพราะหากทำหน้าที่ใน การเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาที่ดีแล้วผู้คนก็จะเกิดความเลื่อมใสศรัทธา แต่หากพระสงฆ์กลับประพฤติมิชอบเสียเองก็ จะทำให้พุทธศาสนิกชนขาดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้ พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักเกณฑ์พระธรรมวินัย โดยหลักการก็จะมิใช่ให้ปาราชิกหรือสละสมณเพศ วิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ

จากบทความในผู้จัดการออนไลน์ (2565) ที่สรุปประเด็นเรื่อง การทำผิดวินัยสงฆ์ของพระภิกษุไทย ใน กรณีเติร์จฉานวิชาหลายครั้ง และมีความเห็นของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เห็นด้วยกับการกระทำเติร์จฉานวิชา โดย มองไปที่เรื่องทางเศรษฐกิจ ดังความเห็นโดยสรุป ดังนี้

พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทร) หรือ “เจ้าคุณพิพิธ” ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพ วรา รามราชวรมหาวิหาร มองว่า ยุคนี้เป็นยุคที่ความเจริญรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจโดยมีความหลัง เด่น ดัง ของ พระสงฆ์ไทย เป็นที่นับถือของพุทธศาสนาในสายตานานาประเทศนั้น เป็นผู้ขับเคลื่อนให้มีการกระจายรายได้ ให้คนไทยในทุกอาชีพ ท่านได้กล่าวว่า พระสงฆ์ของไทยมีลักษณะที่เด่นกว่าพระสงฆ์ทั่วโลก คือ มีความหลัง ดัง เด่น แต่เมื่อมีคนนับถือพุทธศาสนามากขึ้น ก็จะมีคนมาแอบอ้าง แอบอิง โกงกินฉ้อฉล ซึ่งนั่นไม่ใช่เรื่องของพระ ถ้าจะมองว่าพระพุทธศาสนาไทยเสื่อมเสีย ให้ลองไปเปรียบเทียบกับพระจากประเทศเพื่อนบ้านดู ยังคงมีพระ จากประเทศกัมพูชาเข้ามาบิณฑบาต เร่ไรในเมืองไทย พุทธศาสนาในประเทศพม่า ลาว ก็ได้อาศัยพระไทย โยมคนไทย จัดงานบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ดูแลวัด สร้างโบสถ์สร้างวิหารให้ แสดงให้เห็นว่าคุณภาพของ พระสงฆ์ไทย เมืองไทยหากไม่มีศาสนาพุทธ เศรษฐกิจจะไปได้ไม่รอด ลองคิดในอีกมุมว่า คนเดินทางไปไหว้หลวง พ่อหวด จากภาคเหนือถึงภาคใต้ นั้น ต้องใช้เงินเป็นหลักหมื่นบาท มีการจ่ายใช้สอย เต็มน้ำมันรถ กินอาหาร เรียกว่าใช้เงินมาตลอดทาง เมื่อถึงวัดเหลือเงินใส่ตู้แค่ร้อยเดียว หลวงพ่อกุณ หลวงพ่อโสธร วัดไร่ขิง พระธาตุ ดอยสุเทพ เกิดจากพระสงฆ์ไทยทั้งนั้น เศรษฐกิจของประเทศไทยขับเคลื่อนได้เพราะพุทธศาสนา

นอกจากความเห็นของเจ้าคุณพิพิธ ก็มีกรณีที่เคยโด่งดังเมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา คือการที่พระบางรูปได้ทำ การปลุกเสกตุ๊กตาลูกเทพ จนเกิดกรณีผู้คนในสังคมกลุ่มหนึ่งหลงใหลและเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ที่มิไว้ใน ครอบครองจะมีชีวิตที่ดีขึ้น ด้วยการหอบหิ้วตุ๊กตาลูกเทพไปทุกหนทุกแห่ง จนทำให้เกิดผลกระทบต่องสังคม ส่วนรวมและการเป็นช่องทางให้มีฉ้อโกงหรือแก๊งค์ค้ายาใช้ในการชักชวนยาเสพติด ซึ่งกระแสนิยมเรื่องดังกล่าว ไม่ใช่เรื่องของศาสนา แต่ปลุกเสกโดยภิกษุ จึงเป็นการเอาศาสนามาอ้าง บิดเบือน เหมือนการปลุกเสกพระ เครื่อง หรือพุทธพาณิชย์อื่นๆ ของหลายวัด ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าไม่สนับสนุนเรื่องเติร์จฉานวิชาเช่นนี้

พระภิกษุที่เกี่ยวข้องกับการประกอบเติร์จฉานวิชา จะกล่าวหาอธิบายเหตุที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากความไม่ รู้หรือตั้งใจที่จะละเมิดพระธรรมวินัย ปราภฏการณ์การปฏิบัติและศึกษาเติร์จฉานวิชาของพระภิกษุสามเณร ทั้งหลาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ขยายและแพร่หลายมากขึ้นตามกาลเวลา อาจเนื่องจากปัญหา

โครงสร้างทางสังคมที่สะท้อนอิทธิพลของศาสนาผิดที่เน้นการบริโภคนิยม และเมื่อภาคเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของสังคมเปลี่ยนผ่านสู่ยุคทุนนิยม บริโภคนิยม ยุคอินเทอร์เน็ต การค้าออนไลน์ ทำให้การบริโภคนิยมในศาสนา ผิขยายตัวขึ้นในปริมาณมหาศาล เป็นเหตุให้เติร์จฉานวิชาขยายตัวตามไปด้วย จนกระทั่งกลายเป็นกระแสสังคม

หลัก ทางออกที่เป็นไปได้แต่ปฏิบัติยากในการลดอิทธิพลของตริจฉานวิชาในสังคมพุทธ คือการนำเอาพระสัทธรรมของพุทธศาสนามาปฏิบัติให้ได้จริงในสังคม เพื่อเปลี่ยนทิศทางการเคลื่อนไหวของสังคมไปสู่สัมมาทิฐิ อันมีมรรค ผล และนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด คือมิใช่การแก้ปัญหาที่ ปลายเหตุที่ความประพฤติและวัตรปฏิบัติของสงฆ์กับความต้องการของชาวบ้านโดยตรงแต่เป็นการปฏิรูปและแก้ไขโครงสร้างพื้นฐานโดยรวมของสังคม (เกริก อัครชีโนเรศ, 2554)

ในส่วนของฆราวาสที่ได้ชื่อว่าทำให้ศาสนาเสื่อม เกิดจากการร่วมงานกับภิกษุที่เป็นอลัชชีแสวงหาผลประโยชน์เข้าตนเอง เอาศรัทธามาเป็นการค้า เนื่องจากฆราวาสจะทำฝ่ายเดียวก็คงไม่สำเร็จ จึงต้องเป็นการร่วมมือกันระหว่างภิกษุที่เป็นอลัชชีกับฆราวาส วิกฤตศรัทธาในวันนี้เกิดจากภิกษุอลัชชีที่มีเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามพุทธบริษัททั้งหลายควรต้องตระหนักให้ได้ว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ใช่ตัวแทนของพุทธศาสนา ตัวแทนของศาสนาพุทธนั้นพระพุทธรูปองค์กล่าวไว้ว่าคือพระธรรมวินัย จะเห็นว่าพระธรรมวินัยที่บริสุทธิ์เป็นแก่นแท้ของพระพุทธรูปยังคงเป็นที่ศรัทธาของพุทธบริษัทที่รู้ถ่องแท้ในเรื่องนี้ ความเสื่อมดังที่กล่าวมาเป็นเพราะภิกษุอลัชชี และฆราวาสที่ให้ความร่วมมือ แอบอ้างศาสนา พระธรรมวินัยเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ไม่ใช่ผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

4. เหตุที่ยังต้องมี เจริญฉานวิชาในวิถีของชาวพุทธ

ชาวพุทธส่วนมาก ที่ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตนเพื่อไปสู่นิพพาน ยังมีจำนวนน้อย คนไทยส่วนมากเป็นชาวพุทธที่ปะปนความเชื่อพราหมณ์และความเชื่อผี ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมฝังรากลึกลามานาน ทั้งพุทธ พราหมณ์ ผี คลุกเคล้ากันในวิถีพุทธแบบไทย ๆ ดังนั้นชาวพุทธในบ้านเราส่วนใหญ่ ยังเป็นปุถุชน

ความหมายของคำว่า “ปุถุชน” นั้น หมายถึงผู้ที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส และมักจะเป็นผู้พ่ายแพ้ให้กับกิเลส มักตกไปจากกุศล เพราะเหตุว่าปุถุชนไม่ใช่พระอรหันต์บุคคล จึงยังเต็มไปด้วยกิเลส เป็นผู้ที่มีกิเลสที่ยังไม่ได้ดับเลย แต่ปุถุชนก็ยังมิ 2 จำพวก คือ อันธปุถุชน คือปุถุชนผู้มีติดบอดคนที่ไม่ได้สะสมกุศล ไม่ได้สะสมปัญญาจากการฟังพระธรรม ไม่ศึกษาพระธรรม ไม่มีคุณความดี ส่วน กัลยาณปุถุชน คือปุถุชนที่ดีงาม ผู้มีความจริงใจที่จะเจริญกุศลประการต่าง ๆ พร้อมทั้งฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม อบรมเจริญปัญญาในชีวิตประจำวัน เพื่อขัดเกลาละคลายกิเลสของตนเองต่อไป ซึ่งทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับภาระสะสมของแต่ละบุคคลตามเหตุปัจจัย ไม่มีใครมีอำนาจบังคับบัญชาของใครได้

มีคำอธิบายว่า ปุถุชน หมายถึง ผู้ยังกิเลสหนา ยังมีความเดือดร้อนต่าง ๆ คือผู้เร่าร้อน ด้วยความเร่าร้อนต่าง ๆ คือผู้กำหนด ตัดใจ สยบ ลุ่มหลง ติดขัดพัวพันในกามคุณ 5 (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) เป็นอันมาก ปุถุชน ย่อมถูกนิเวร 5 ได้แก่ ความพอใจในกาม ความพยาบาท ความง่วงเหงาหาวนอน ความลึกลับสงสัย ในสภาพธรรม และความฟุ้งซ่านรำคาญใจ นิเวร 5 เหล่านี้ ร้อยรัดครอบงำไว้ ดังนั้น ปุถุชน จึงอยู่ในหมู่ชนผู้มีธรรมจริยาต่ำ หันหลังให้กับอริยธรรม (คำปิ่น อักษรวิไล, 2555)

ปุถุชนจึงได้ชื่อว่าไม่ใช่ผู้ใดในธรรม แต่เหตุที่จะทำให้ปุถุชนมุ่งเข้าหาพระสัทธรรมนั้น ก็ต่อเมื่อชนเหล่านั้นตกอยู่ในห้วงทุกข์ มีความทรมานใจ รู้สึกทรมานทรมาย จึงดิ้นรนหาทางออกจากทุกข์นั้น โดยหันเข้าไปแสวงหาธรรม แม้กระนั้นก็ตามปุถุชนส่วนใหญ่ยังคงถูกห้อมล้อมด้วยมายาต่าง ๆ ยังมีความสุขอยู่กับกิเลส ตัณหา และปุถุชนทั้งหลายยังมีความต้องการทางจิตวิญญาณอย่างมาก แต่ไม่ทราบว่าจะหาสิ่งใดที่ตนเองต้องการทางจิตวิญญาณนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถตอบสนองได้อย่างลงตัว แต่เพราะความไม่รู้ ปุถุชนจึงเพียรแสวงหาสิ่งพึงพิงจากภายนอก เพื่อให้สงบสุขเพียงชั่วคราว

เนื่องจากปุถุชนทั้งหลายมีความแตกต่างกันในระดับสติปัญญา การจะสอนหรือชี้แนะทางวิมุตติ จำเป็นต้องพิจารณาผู้รับฟังเป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนทุกคนที่พระองค์ได้พบ ท่านจะเลือกสอนคนที่

สามารถพัฒนาได้ แต่ละคนอาจใช้เวลาในการสอนธรรมไม่เท่ากัน ท่านได้เปรียบสติปัญญาที่จะพัฒนาได้ด้วยการเรียนรู้ของคนทั่วไปว่า เหมือนบัว 4 เหล่า ที่พร้อมจะเบ่งบาน ได้ไม่เท่ากัน การเรียนรู้ของปุถุชนที่ยังห่อหุ้มด้วยกิเลสตัณหา อาจจะต้องใช้เครื่องฉนวนวิชาหลอกล่อ เพื่อให้ได้ซึมซับความสบายใจ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนา แต่เมื่อคนผู้ไม่เคยรับรู้ธรรมใด ๆ เข้ามาสู่วงจรของพระรัตนตรัยแล้ว ธรรมข้อต่อไป ก็สามารถบอกเล่า หรือแจกแจงให้ได้รับรู้ หากปุถุชนมีดวงตาเห็นธรรมก็ถือว่าได้ใช้ประโยชน์ของเครื่องฉนวนวิชาเป็นสะพานพาให้ก้าวเดินเข้าไปสู่ทางวิมุตติ

วิชาเครื่องฉนวนทั้งหลาย สามารถตอบสนองความรู้สึกมั่นคงทางใจได้ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพราะเป็นการพึ่งพิงที่อยู่นอกกาย ที่ช่วยให้คลายความวิตกกังวลได้ชั่วคราว จึงเหมาะที่จะใช้เครื่องฉนวนวิชาในกรณีฉุกเฉิน แต่ไม่ควรใช้อยู่เนืองนิจ เพราะจะทำให้ชาวพุทธเข้าไม่ถึงปัญญาอันมีค่าของพระพุทธศาสนา ดังมีเรื่องเปรียบเทียบว่า เครื่องฉนวนวิชา ก็เปรียบเสมือนดั่งแพ ที่ใช้ข้ามสายน้ำอันกว้างใหญ่ เมื่อถ่อแพข้ามน้ำได้แล้ว ถึงฝั่งที่ต้องการ เราก็ไม่จำเป็นต้องแบกเอาแพที่ใช้ข้ามน้ำต่อไปให้เป็นภาระ เมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็ควรสละแพนั้นไปเสีย ในเมื่อได้พบว่า บนบกนั้นไม่จำเป็นต้องใช้แพอีกต่อไป

5. เครื่องฉนวนวิชาในฐานะเครื่องมือโน้มน้าวคนเข้าหาธรรม

ศาสนพิธีของชาวพุทธ ในปัจจุบัน หลายกิจกรรมที่เข้าข่ายเครื่องฉนวนวิชา เช่น การเวียนเทียน การถวายประทีปเป็นพุทธบูชา การแห่เทียนเข้าพรรษา พิธีกรรมเหล่านี้ มีความจำเป็นหรือไม่ หากจะมองในแง่พระสัทธรรม ก็จัดว่า เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเลย แต่หากมองในแง่ประเพณีวัฒนธรรม หรือกิจกรรมทางสังคม ที่ชักจูงคนทั่วไปให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานต่าง ๆ ก็ถือว่า ศาสนพิธี ยังเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะเปรียบเป็นกระพี้ของต้นไม้ ไม่ใช่แก่นแท้ที่มีค่า แต่ต้นไม้ก็ต้องมีเปลือก มีกระพี้ห่อหุ้ม ต้นไม้ถึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ หากเหลือไว้เพียงแก่น ถากถางเอากระพี้ออกไปให้หมด ต้นไม้นั้นก็ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ศาสนาก็เช่นกัน สังคมต้องมีศาสนาเป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจและสร้างระบบพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้สังคมสันติสุข

ดังนั้น วิธีการโน้มน้าวคนเข้าหาพระธรรมโดยล่อด้วยเครื่องฉนวนวิชา ยังเป็นความจำเป็นอยู่ เพราะปุถุชน คือคนที่ยังหนาด้วยมายาห่อหุ้ม จะเอาปัญญาไปให้เลยก็เดี๋ยวยอมไม่ได้ผล ดังธรรมบทที่สอนเรื่องวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลเรื่อง พระจูฬปันถก: น้องชายโง่ มีเรื่องย่อดังนี้

เมื่อพระมหาปันถกสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วได้รับความสุขจากการหลุดพ้นสิ้นกิเลสสาละทั้งปวงแล้ว มีความปรารถนาจะให้จูฬปันถกน้องชายมีความสุขบ้าง จึงไปขออนุญาตจากธนเศรษฐีผู้เป็นคุณตาพาน้องชายมาบวช เมื่อจูฬปันถกบวชแล้ว พระพี่ชายได้สอนคาถาพรรณนาพุทธคุณหนึ่งคาถา ความว่า...

ปทุม ียา โกกนุทฺ สุคนธ

ปาโต ลียา มุลลุมวิทคนธ

องคิรส ปสส วิโรจมาน

ตปนุตมาทิจจมิวนตลเข ฯ

“ดอกปทุมชาติที่ชื่อว่าโกกนุท ขยายกลีบแย้มบานตั้งแต่เวลารุ่งอรุณยามเช้า

กลิ่นเกษรหอมระเหยไม่รู้จบ เธอจงพินิจดูพระสัณมุณีอังคิรส

ผู้มีพระรัศมีแผ่ไพโรจน์อยู่ ดุจดวงทิวากรส่องสว่างอยู่กลางนภาภาศ ฉะนั้น”

ด้วยเพียงคาถาเดียวเท่านั้น พระจูฬปันถก เรียนถึง 4 เดือนก็ยังจำไม่ได้ ท่านพระมหาปันถกพี่ชายพยายามเคี่ยวเข็ญอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดก็เห็นว่าท่านเป็นคนปัญญาทึบ อาภัพ ไม่สามารถบรรลุคุณพิเศษในพระศาสนาได้ จึงประณามท่านแล้วขับไล่ไป ในวันนั้นหมอชีวกโกมารภัจ ได้มากราบอาราธนาพระพุทธเจ้า และภิกษุ 500 รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น พระมหาปันถก ผู้มีหน้าที่จัดการนิมนต์พระภิกษุไปฉันที่

บ้านหมอซึกฯ ได้เห็นพระจุฬป็นกรูปเดียวเหลือไว้ในพระอาราม พระจุฬป็นกเกิดความน้อยใจ คิดว่าตนไม่สามารถบรรลุธรรมได้ จึงตัดสินใจจะลาสิกขา ได้หลบออกจากวัดตั้งแต่เช้าตรู่

ขณะนั้นพระพุทเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นจึงได้สอบถาม แล้วทรงประทานผ้าขาวบริสุทธิ์ผืนเล็กให้ผืนหนึ่ง ให้บริการด้วยคาถาว่า *โรหุณโรหุณ* พร้อมกับใช้มือลูบคลำผ้าผืนนั้นไปด้วย พระจุฬป็นกรับผ้ามาด้วยความเอิบอ้อมใจ แสงหาที่สงบแล้วเริ่มปฏิบัติบริกรรมคาถาลูบคลำผ้าขาวนั้น บริกรรมได้ไม่นานผ้าขาวสะอาดผืนนั้น ก็เริ่มมีสีคล้ำเศร้าหมองเหมือนผ้าเช็ดมือ จึงคิดขึ้นว่า

“ผ้าผืนนี้สีขาว แต่การถูกต้องสัมผัสจึงกลายเป็นผ้าสกปรก สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ”

แล้วเจริญวิปัสสนากรรมฐานยกผ้าผืนนั้นขึ้นเปรียบเทียบกับอัตตภาพร่างกายเป็นอารมณ์ก็ได้บรรลุพระอรหัตผลพร้อมด้วยปัญญาอันแตกฉาน ครั้นรุ่งเช้า พระพุทเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกเสด็จไปตามที่หมอซึกอาราธนาไว้ พระพุทเจ้าตรัสว่า “ยังมีพระภิกษุอีกรูปหนึ่งอยู่ที่วัด” หมอซึกจึงส่งคนไปนิมนต์ ขณะนั้นพระจุฬป็นก จะประกาศความเป็นพระอรหันต์ให้ปรากฏ จึงได้เนรมิตพระภิกษุขึ้นถึง 1,000 รูป ในอิริยาบถต่าง ๆ ก่อนนี้การที่พระจุฬป็นกทอมนต์ไม่ได้นั้น เกิดจากผลกรรมจากอดีต มีกรรมเก่าทำให้ท่านมีปัญญาทึบ ในอัตตภาพนี้ เมื่อพระจุฬป็นก สำเร็จอรหันต์แล้ว ได้เป็นกำลังช่วยกิจการพระศาสนา ท่านเป็นผู้ที่พระพุทเจ้าทรงยกย่องตำแหน่งให้เป็นเอตทัคคะ ผู้ชำนาญในมโนมยิทธิ

ดังนั้น การที่พระพุทเจ้าใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมก็สามารถทำให้พระจุฬป็นกบรรลุธรรมได้ พระสงฆ์ยุคปัจจุบัน ก็น่าจะประยุกต์ใช้เจริญงานวิชาเพื่ออุทิศบุญคุณผู้มาในกิเลสมายาให้เข้าถึงธรรมได้

6. บทบาทและหน้าที่ของชาวพุทธต่อกรณี เจริญงานวิชา

เมื่อชาวพุทธที่ห่วงใยพระพุทธศาสนาได้ทราบแล้วว่า มีการกระทำเจริญงานวิชามากมายในสังคมยุคนี้ ชาวพุทธที่ดีควรมีท่าทีอย่างไรต่อกรณีดังกล่าว หากมาพิจารณาเรื่องเจริญงานวิชาที่เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล จะพบว่าการประยุกต์ใช้เจริญงานวิชามาก่อนตามเหตุปัจจัย กล่าวคือ

แม้พระพุทเจ้าทรงห้ามเจริญงานวิชา แต่ท่านก็ปรับใช้ ในบางเหตุการณ์ พระพุทเจ้าทรงนำมาใช้เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น กรณี **อรัญญกวัตร** ข้อปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2565) ในพุทธบัญญัติ มีข้อปฏิบัติดังนี้

ธรรมเนียมที่ภิกษุผู้อยู่ป่าพึงถือปฏิบัติ ตามพุทธบัญญัติที่มาในวัตนัยยะ จัดเป็นหัวข้อได้ดังนี้

1) ภิกษุผู้อยู่ป่า พึงตื่นเช้าตรู่ เอาบาตรสวมบาตรแล้วคล้องบาไว้ พาดจิวรบนไหล่ สวมรองเท้า เก็บงำเครื่องมือเครื่องดิน ปิดประตูหน้าต่าง แล้วลงจากเสนาสนะ (ที่พักอาศัย) ไป

2) ทราบว่า “บัดนี้จักเข้าหมู่บ้าน” พึงถอดรองเท้า เคาะต่าๆ แล้วใส่ถุงคล้องบาไว้ นุ่งให้เป็นปริณทล คาดประคดเอว ห่มสังฆาฏิซ้อนเป็นสองชั้น กัดลูกศม ชำระบาตรแล้วถือเข้าหมู่บ้านโดยเรียบร้อย ไม่รีบร้อน ไปในละแวกบ้านพึงปกปิดกายด้วยดี สำรวมด้วยดี ไม่เดินกระโหยง

3) ออกจากบ้านแล้ว เอาบาตรใส่ถุง คล้องบา พับจิวร วางบนศีรษะ สวมรองเท้าเดินไป

4) ภิกษุผู้อยู่ป่า พึงจัดเตรียมน้ำดื่ม น้ำใช้ไว้ พึงติดไฟเตรียมไว้ พึงจัดเตรียมไม้สไฟ ไม้เท้าไว้

5) พึงเรียนทางนักษัตรไว้ (ดูดาวเป็น) ทั้งหมดหรือบางส่วน พึงเป็นผู้ฉลาดในทิศ

กรณี การเรียนวิชาดูดาวซึ่งเป็นวิชาหนึ่ง ที่ระบุไว้ในพระวินัยว่าเป็น เจริญงานวิชา แต่พระพุทเจ้าบัญญัติไว้ว่าให้เรียนไว้เช่นนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ด้านความปลอดภัยของพระสาวก เพราะการมีความรู้รอบตัวจะมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การเรียนวิชาดูดาว จะทำให้รู้จักสภาพแวดล้อม รู้เรื่องสภาพอากาศ เรื่องดาราศาสตร์ยังเชื่อมโยงกับองค์ความรู้อื่นอีก โดยเฉพาะเรื่องของอุตุพยากรณ์ และการมีความรู้เรื่องดินฟ้าอากาศ และดวงดาวสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้

อีกกรณีหนึ่ง คือ ตำนาน “รัตนสูตร” ในสมัยพุทธกาล เรื่องมีอยู่ว่า เกิดเภทภัยอุบัติในกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี 3 เภทภัย คือ แห้งแล้ง ส่งผลให้เกิดภาวะข้าวยากเพราะฝนไม่ตกติดต่อกันหลายปี แล้วยังมีพวก อมนุษย์เข้ามารบกวนทำร้ายผู้คนให้หวาดหวั่นวิตกทุกข์ใจด้วยความกลัว และอหิวาตกโรคระบาดซ้ำเติมอีก ประการหนึ่ง เหล่านี้ล้วนทำให้ประชาชนอดอยากล้มตายจำนวนมาก และเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงกำแพง กรุงเวสาลี ทรงแสดง “รัตนสูตร” แก่พระอานนท์ และรับสั่งให้พระอานนท์จำพระสูตรนี้และนำไปให้สวดทั่วทั้ง กรุงเวสาลี พระอานนท์ได้สวดรัตนสูตรพร้อมประพรมน้ำในบาตรของพระพุทธเจ้าไปทั่วเมือง เสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าก็แสดงพระสูตรนี้แก่ที่ประชุม อันมีพระราชากรุงเวสาลี ข้าราชการ และประชาชนทั้งหลายอยู่ ณ ที่นั้น เภทภัยทั้ง 3 ประการแห่งกรุงเวสาลีก็นิยุตลง

ในตำนานดังกล่าวระบุเพียงว่า พระอานนท์ถือบาตรของพระพุทธเจ้าที่เต็มไปด้วยน้ำ ประพรมน้ำไป ด้วยแล้วก็สวดรัตนสูตรนี้ไปด้วย แต่ไม่ได้อธิบายว่าน้ำในบาตรนั้นได้ผ่านพิธีสวดมนต์หยดเทียนลงไปในน้ำอย่าง ที่ทำน้ำพระพุทธมนต์กันอยู่ปัจจุบัน แต่ก็แสดงว่าธรรมเนียมประพรมน้ำดังที่เรียกน้ำมนต์ในพุทธศาสนา นั้นได้มีมาช้านาน

ก็จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้น้ำมนต์ และการสวดธัมมคาถา เพื่อให้เภทภัยยุติลง ซึ่งเป็น กิจกรรมที่อยู่ในข่ายของเดรัจฉานวิชา แต่ในภาวะวิกฤติเช่นนั้น ผู้คนต้องการกำลังใจ ที่จะออกจากห้วงทุกข์ที่ กำลังครอบคลุมนอยู่ การสวดธัมมคาถาและประพรมน้ำมนต์เป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมและทำให้ประจักษ์แก่คนหมู่มากในเวลาเดียวกันได้ ซึ่งส่งผลทางจิตวิทยาในการสร้างขวัญและกำลังใจ จนทำให้ชาวเมืองเวสาลีรอดพ้นจาก ความทุกข์ในครั้งนั้น

ใครคือ ผู้เหมาะสมที่จะเป็นผู้ปฏิบัติเดรัจฉานวิชา

หากคำนึงถึงความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคม พบว่าหลายกิจกรรมที่อยู่ในข่ายของ เดรัจฉานวิชานั้นสามารถตอบสนองความรู้สึกอบอุ่น มั่นคงและความหวังของปุถุชนที่ยังเข้าไม่ถึงพระสัทธรรม ปุถุชนมีจำนวนมากในสังคม หากคนกลุ่มใหญ่นี้ขาดที่พึ่งช่วยให้อึดใจมั่นคง ขาดที่ยึดเหนี่ยวทางใจอาจจะหันไป พึ่งพาสิ่งที่เลวร้ายมากยิ่งขึ้นกว่า เช่น ยาเสพติด หรือความรุนแรงต่าง ๆ ดังนั้น เดรัจฉานวิชาหลายสาขายังคง ต้องมีไว้ในสังคม แต่ผู้ประกอบเดรัจฉานวิชาควรเป็นผู้รู้ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้เข้มแข็งเวทมนต์โดยเฉพาะ ไม่ควรเป่พระภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เพราะการกระทำเดรัจฉานวิชาเป็นการฝ่าฝืนพระวินัยที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

ท่าทีอันเหมาะสมของชาวพุทธในปัจจุบัน ต่อกรณีเดรัจฉานวิชา

พุทธบริษัททั้งหลายควรจะดำเนินการอย่างไรต่อไป เพื่อไม่ให้ตัวเองกลายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ศาสนา เสื่อมสั่นลงในเร็ววัน ซึ่งการมีส่วนทำให้พระศาสนาเสื่อมสั่นลงเป็นบาปมหันต์ ชาวพุทธย่อมทราบดี ดังนั้น การ พิจารณาเดรัจฉานวิชา ที่ปุถุชนมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงเป็นเรื่องที่ต้องสนใจ เพื่อจะได้ช่วยกันป้องกันแก้ไข ช่วย ถำรงพระพุทธศาสนาในยุคสมัยของเรา

พุทธบริษัทต้องสนใจ วิธีป้องกันศาสนาเสื่อมและศึกษาแก่นแท้ของพระธรรมวินัยให้เข้าใจ ซึ่งใน ปัจจุบันมีสารสนเทศ ที่สามารถศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง กว้างขวางและเข้าถึงง่ายกว่าในอดีต และเมื่อศึกษาได้ เข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ก็ต้องนำมาปฏิบัติ

นอกจากนี้ พุทธบริษัทต้องร่วมกันตรวจสอบไม่ให้ภิกษุหรือฆราวาสบิดเบือนพระธรรมวินัย นำไปใช้ เป็นช่องทางหาประโยชน์ ไม่ควรปล่อยให้การแก้ไขเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์แต่เพียงฝ่ายเดียว เพราะการจัดการ กันเองในหมู่สงฆ์นั้นเป็นความยากลำบาก จะทำได้ก็เพียงเฉพาะในสมัยพุทธกาลเท่านั้น หลังจากนั้นในทุก เหตุการณ์ของศาสนาต้องมีฆราวาสเข้ามาช่วยในการตรวจสอบจัดการทั้งสิ้น ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมาจนถึง รัชกาลที่ 5 การจัดการวินัยในหมู่สงฆ์ ไม่ได้ผล พระภิกษุที่เป็นอริยสงฆ์ก็จะเมตตาปล่อยวางไม่จัดการอสังขัต

เด็ดขาด ไม่ทำการสกัดกั้นอสังขียายอำนาจ โดยใช้ทรัพย์สินเงินทอง สมณศักดิ์มาเป็นเครื่องมือขยายเครือข่ายยึดครองสังคมพล อสังขียายใช้อำนาจวาทกรรมที่ว่า เรื่องของสงฆ์ฆราวาสไม่เกี่ยว พระอริยสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจึงถูกกีดกันออกมาจากอำนาจปกครองสงฆ์ อาจจะมีส่วนน้อยที่เข้าไปเป็นผู้ปกครองแต่ก็ติดข้อจำกัด ไม่กล้าทำอะไรให้กระทบคณะสงฆ์ จึงต้องวางเฉย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของฆราวาสที่ต้องเข้ามาช่วยจัดการ

การจัดการปัญหาความเสื่อมของศาสนาจากพฤติกรรมของพระสงฆ์ ในอดีต อำนาจฝ่ายอาณาจักรมีความเด็ดขาด จึงสามารถจัดการปัญหาเช่นนี้ได้ ปัจจุบันนี้ฝ่ายอาณาจักรไม่เข้ามาจัดการฝ่ายสงฆ์ แต่จุดแข็งของปัจจุบันคือ โอกาสในการศึกษาพระธรรมวินัยของพุทธบริษัท มีข้อมูลมากมายและสามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายกว่า ถ้าพุทธบริษัทตื่นตัวเรียนรู้พระธรรมวินัย รู้เท่าทันเหตุการณ์ ก็จะสามารถแยกแยะและเข้าใจพระวินัย และหน้าที่ของชาวพุทธ เมื่อมีเรื่องเดรัจฉานวิชาเกิดขึ้นในสังคม ย่อมไม่วางเฉย รอให้เวรกรรมจัดการ เพราะนั่นแสดงว่าชาวพุทธไม่ตื่นรู้ถึงอันตรายที่กำลังเกิดขึ้นกับศาสนาที่ดำรงมาได้เพียงครึ่งหนึ่งของช่วงเวลาตามพุทธทำนายว่า จะหมดสิ้นไปในเวลา 5000 ปี ก่อนจะถึงกาลดับสูญของพระพุทธศาสนา เรายังมีเวลาอีกมากมายที่จะได้ประโยชน์จากพระสัทธรรมอันประเสริฐที่ทำให้มนุษย์โลกได้พ้นทุกข์อย่างถาวร

บทสรุป

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เดรัจฉานวิชาที่พระพุทเจ้าทรงห้ามไว้นั้น เพื่อให้พระสาวกและชาวพุทธที่มุ่งสู่ทางวิมุตติไม่เสียเวลาข้องแวะกับวิชาความรู้ที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาที่จะมุ่งไปสู่พระนิพพาน เนื่องจากบรรดาเดรัจฉานวิชานั้น เป็นความรู้ที่กว้างและลึก หากจะเรียนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดผล อาจต้องใช้เวลาทั้งชีวิตที่จะศึกษา ผึกฝน ทดลองกว่าจะเข้าใจและใช้ประโยชน์ในวิชาเหล่านั้นได้ผลจริง ซึ่งวิชาเหล่านี้ไม่ได้ช่วยให้พ้นทุกข์ได้เลย อาจจะทำให้หมกมุ่น ลุ่มหลงและนำไปใช้ในทางเบียดเบียนผู้อื่นอีกด้วย วิถีของนักบวชในพุทธศาสนา เดรัจฉานวิชาจึงไม่ใช่กิจที่พระภิกษุสงฆ์พึงกระทำเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ถ้าศึกษาเพื่อให้มีความรู้ไว้ป้องกันตัวหรือช่วยเหลือชาวบ้าน เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ ดังเช่นที่พระพุทเจ้าได้ทรงปรับใช้สิ่งเหล่านี้มาในสมัยพุทธกาล

แหล่งอ้างอิง

- เกริก อัครชินเรศ. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์เดรัจฉานวิชาในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในเอกสารลำนนา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:117742>
- ดลฤดี แก้วนาค. (2558). *เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาโดยตัวแทนผู้เผยแผ่ศาสนา*. โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. <http://slp.dusit.ac.th/wp-content/uploads/2015/10/เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาโดยตัวแทนผู้เผยแผ่ศาสนา.pdf>
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2539). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส*. โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 16). เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2565). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. วัดญาณเวศกวัน. https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/268

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัฒน์. (2546). พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 4). เรื่องปัญญา.

หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี. (2518). พุทธศาสนาเสื่อมได้อย่างไร. เทสรังสี. <http://tesray.com/truth-never-changes>

คำปิ่น อักษรวิสัย. (2555, 5 มกราคม). ภาษาบาลี 1 คำ คติธรรมประจำสัปดาห์: “ปุถุชน”. มุลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา. <https://www.dhammadhome.com/webboard/topic/32139/>

ผู้จัดการออนไลน์. (2565, 27 มกราคม). มองต่างมุมพุทธศาสนา “เสื่อม-รุ่งเรือง” ยกพระปลุกของคลังสร้างเศรษฐกิจชาติ!?. <https://mgronline.com/specialscoop/detail/9590000009447>

พระราวีสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวัฒน์). (2556, 6 กุมภาพันธ์). ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในอินเดีย. สมาธิ เป็นเหตุเกิดปัญญา. <https://dhammasamathi.wordpress.com/2013/02/06/ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา/>